

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

УКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЗАЛІЗНИЧНОГО ТРАНСПОРТУ

ІНСТИТУТ ФІЛОСОФІЇ ім. Г. СКОВОРОДИ НАН УКРАЇНИ

НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ім. М. ДРАГОМАНОВА

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«КИЇВСЬКИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ ІНСТИТУТ» ім. І. СІКОРСЬКОГО

ЛЮДИНА, СУСПІЛЬСТВО, КОМУНІКАТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ

МАТЕРІАЛИ ІХ МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
«ЛЮДИНА, СУСПІЛЬСТВО, КОМУНІКАТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ»

REPORTS OF THE IX INTERNATIONAL SCIENTIFIC-PRACTICAL
CONFERENCE "A PERSON, A SOCIETY, COMMUNICATIVE TECHNOLOGIES"

м. Харків, 21–22 жовтня 2021 р.

Харків
2021

УДК 740+656+338

ББК 87

Л 93

Головні редактори:

Панченко С. В. – доктор технічних наук, професор, академік Транспортної академії України, ректор Українського державного університету залізничного транспорту

Андрущенко В. П. – доктор філософських наук, професор, член-кореспондент НАН України, академік Національної академії педагогічних наук України, заслужений діяч науки і техніки України, ректор Національного педагогічного університету ім. М. Драгоманова

Редакційна колегія:

Абашинік В. О. – д-р філос. наук, професор

Бакланов О. М. – д-р хім. наук, професор

Близнюк Л. М. – канд. філол. наук, доцент

Ватуля Г. Л. – д-р техн. наук, професор

Вельш В. – габілітований д-р філос. наук, професор

Даніліян В. О. – канд. філос. наук, доцент

Дудін О. А. – канд. техн. наук, доцент

Змій С. О. – канд. техн. наук, доцент

Колеснік К. Е. – канд. іст. наук, доцент, академік ТАУ

Куценко М. Ю. – канд. техн. наук, доцент

Новіков Б. В. – д-р філос. наук, професор

Павлов В. І. – канд. філос. наук, доцент

Панченко В. В. – канд. техн. наук, доцент

Петрушов В. М. – д-р філос. наук, професор

Соломніков І. В. – канд. екон. наук, ст. викладач

Толстов І. В. – канд. філос. наук, доцент

Устенко О. В. – д-р техн. наук, професор, академік ТАУ

Затверджено до друку Вченою радою Українського державного університету залізничного транспорту (протокол № 9 від 22.09.2021 р.)

Л 93 Людина, суспільство, комунікативні технології : матеріали ІХ Міжнар. наук.-практ. конф. 21–22 жовтня 2021р. / відп. за випуск Н. В. Алексєєнко. Харків : ДІСА ПЛЮС, 2021. 340 с.
ISBN 978-617-7927-79-1

УДК 740+656+338

Друкується в авторській редакції

ISBN 978-617-7927-79-1

© Авторський колектив, 2021

завершується у застосуванні. Тому, подальші пошуки новітніх герменевтичних методологій приречені на існування.

Список використаних джерел

1. Гадамер Х.-Г. Истина и метод: Основы философской герменевтики. Москва: Прогресс, 1988.
2. Гадамер Г.-Г. К русским читателям. *Актуальность прекрасного*. Москва: Искусство, 1991.
3. Гадамер Х.-Г. О круге понимания. *Актуальность прекрасного*. Москва: Искусство, 1991.
4. Гадамер Х.-Г. Эстетика и герменевтика. *Герменевтика каковбщая методика наук о духе*. Москва: Изд-во «Канон + РООИ Реабилитация», 2011.
6. Лях В.В., Йосипенко О.М., Любивий Я.В., Пазенок В.С., Райда К.Ю., Ситниченко Л.А. Соціокультурні та теоретичні засади філософії постмодерну. Київ, 2017. 312 с.
7. Марков Б.В. М. Хайдеггер и Х.Г. Гадамер: герменевтический проект. *История современной зарубежной философии: компаративистский подход*. Санкт-Петербург. 1997. С. 201.
8. «Я – человек диалога» (интервью с Хансом-Георгом Гадамером). *Вестник МГУ*. Сер. 7. Философия. 1998 № 5.

ПЕТРУШОВ В.М., д.філос.н., професор
ТОВ «Харківський університет»

Харків, Україна

**ЛЮДВІГ ВІТГЕНШТАЙН І ЙОГО «ЛОГІКО-ФІЛОСОФСЬКИЙ
ТРАКТАТ» (ДО 100-РІЧЧЯ ВИХОДУ У СВІТ)**

Якщо погортати сторінки наших енциклопедій, енциклопедичних словників і іншої довідникової літератури, то виявиться, що на кожний рік обов'язково випадає якийсь ювілей, чи то народження, чи то смерть значної особистості, або публікація епохального твору. Перелік результатів діяльності неординарних особистостей можна продовжувати і продовжувати. Звісно ж, 2021 рік не є винятком. Філософська спільнота звернула увагу, що це рік виходу у світ відомого «Логіко-філософського трактату» [1] Людвіга Вітгенштайна. А до того ж, це ще й 70-ті роковини смерті самого автора

трактату. Тому нам можна вважати, що і ми, проведенням нашої конференції, долучаємося до вшанування цих двох дат.

Згідно «Британської енциклопедії» Людвіг Вітгенштайн це найвеличніший філософ ХХ століття. Звісно, що це деяке перебільшення і воно, мабуть, значною мірою мотивовано тим, що Вітгенштайн більшу частину свого життя філософував на британському ґрунті і став одним із засновників аналітичної філософії, яка і на сьогодні репрезентує англійську філософську думку на просторі світового філософування.

Вікіпедія російською мовою подає його як австрійського філософа і логіка, представника аналітичної філософії, одного із значних філософів ХХ століття. У Вікіпедії українською мовою він постає як австро-англійський філософ, один із засновників аналітичної філософії і один з найяскравіших мислителів ХХ століття, який здійснив (а це, як стверджується в енциклопедії, загальновідомо) цілих дві революції. Перша – мовна (так званий лінгвістичний поворот) відбулася, коли ідеї його «Логіко-філософського трактату» були використані діячами створеного у 1922 році так званого віденського гуртка, до якого входили М.Шлік, Р.Карнап, О.Нейрат та деякі інші австрійські мислителі. Саме завдяки зусиллям основних діячів гуртка була розроблена програма логічного позитивізму. Друга революція, це коли його ідеї про природу й устрій мови, які він виклав у «Філософських дослідженнях», породили британську аналітичну філософію або філософію буденної мови. Існують ще інші характеристики його як одного з найскладніших і неоднозначних філософів ХХ століття, який наслідував ідеалу некористолюбства і жив практично в злиднях. Дослідник його життя Едвард Катерян у книзі «Людвіг Вітгенштайн»[2] називає його блискучим інтелектуалом, великим філософом і гуманістом, який часто відчував себе слабким, безпорадним і задавленим. А його біограф Рей Монк у книзі «Людвіг Вітгенштайн. Покликання генія» дає унікальний огляд життя і праць Вітгенштайна [3]. Називає його генієм сучасності, якому було властиве дуже гостре мислення, що виділяє його серед філософів ХХ століття. Автор спирається на раніше не опубліковані праці і листи Вітгенштайна виявляє зв'язок між ним, як людиною, яка страждає і яка так і не змирилася зі своїм талантом, і тим генієм, який своїми працями відкрив нову епоху філософської думки і надав їй розвитку новий напрямок. Ось такі характеристики дають уявлення про постать Людвіга Вітгенштайна. Мені до вподоби серед цього різноманіття таке фундаментальне дослідження Вадима Петровича Руднева (сучасний російський філософ) «Божественный Людвиг Витгенштайн. Формы жизни» [4]. Перша публікація: 2002 р. Він називає

Вітгенштайна одним із найдивніших і незвичайних людей, найяскравішим мислителем ХХ століття. А в паралельних філософсько-семіотичних коментарях до «Логіко-філософського трактату» він задає питання і дає на нього свою відповідь. Вітгенштайн геній чи інша величина? Ані те, ані інше. Він мислитель, який залишив реальний слід у динаміці філософської думки, але значимість його наукового внеску в логіку і підвалини математики перебільшувати не варто. Насьогодні про нього написано величезна кількість книг і вітгенштайніана невпинно зростає. Коротенько про його біографію. Він народився 29 квітня 1898 року у Відні у родині сталелітійного магната єврейського походження Карла Вітгенштайна і був наймолодшим з 8-ми дітей. У 14 років залишив батьківський дім і почався його самостійний життєвий шлях. Навчався у Вищій технічній школі у Берліні, а потім з 1908 року продовжив навчання в Манчестері (Англія). Після знайомства з роботами німецького математика Готлоба Фреге його зацікавили проблеми філософських підвалин математики. За порадою Фреге він відправляється в Кембридж і стає учнем Бертрана Рассела і його другом. У 1913 році повертається до Австрії і, отримавши спадщину після смерті батька, стає одним із найбагатших людей Європи. Коли почалася Перша світова війна він добровільно пішов на фронт у діючу армію і став австро-угорським офіцером. Вів листування з Бертраном Расселом. Розв'язання логічних проблем для нього було важливішим за політику знову. Свій «Логіко-філософський трактат» він практично повністю написав під час бойових дій і під час перебування в полоні. Влітку 1918 року, повернувшись з фронту, здійснює спробу публікації трактату, але видавництво відмовляється друкувати книгу. Потім знову повертається на фронт, але на італійський, потрапляє в полон і повертається до Австрії в 1919 році. Відмовляється від своєї частки спадщини на користь благочинності і на користь братів і сестер, бо вважав, що гроші заважають філософській діяльності. У 1921 році трактат був опублікований німецькою мовою, а у 1922 році англійською. Вважаючи, що у трактаті вже представлене вирішення усіх філософських проблем, відходить від філософської діяльності. З 1920 по 1926 роки працює сільським вчителем, садівником при монастирі, а також архітектором – за замовленням своєї сестри спроектував і побудував будинок у Відні. Докторський ступінь йому присвоїли у Кембриджі за трактат, який був поданий у якості дисертації. Філософ Джордж Мур, що був експертом, писав: «Я вважаю, що це робота генія, навіть, якщо я повністю помиляюся, і це зовсім не так, то це робота набагато вище стандарту, необхідного для отримання ступеня доктора філософії» З 1939 по 1947 роки працює професором, завідувачем

кафедри філософії у Кембриджі. Що стосується ідей трактату, то поступово від багатьох його положень відмовляється. Починаючи з 1936 року працює над текстом книги «Філософські дослідження», але видати не встигає, її видають його учні у 1953 році вже після смерті вчителя. Під час другої світової війни він перериває викладацьку діяльність і працює санітаром у лондонській лікарні. Сім'ю не створив, але був у романтичних стосунках як з жінками, так і з чоловіками. Помер від хвороби простати 29 квітня 1951 року і похований за католицьким обрядом на місцевому цвинтарі при каплиці Святого Егідія. В пам'ять про нього кожного року в Австрії у містечку Кірхберг проводяться вітгенштайнівські симпозиуми, на які збираються філософи і вчені з усього світу.

Європейською знаменитістю Людвіга Вітгенштейна зробила публікація саме «Логіко-філософського трактату». Вперше текст був надрукований в берлінському виданні «Аннали філософії». Це невеличка книжечка обсягом понад 80 сторінок, але вона справила сильне враження на філософський світ Європи. Сучасний російський філософ Сокулер Зінаїда Олександрівна у статті «Мал золотник, да дорог. (Особенности онтологии, теории познания и философии науки в «Логико-философском трактате» Л. Витгенштейна» [5] дивовижний вплив цієї невеликої книжечки називає загадкою. Трактат важкий для розуміння і його не можна просто читати, з ним потрібно розбиратися теза за тезою. Автор розгортає своє розуміння змісту трактату у контексті толерантної полеміки з іншим російським філософом Олександром Леонідовичем Нікіфоровим, який у статті «Не все то золото, что блестит. (Логико-философский трактат Л. Витгенштейна» [6] стверджує наступне: «...філософський зміст «Логіко-філософського трактату є вкрай бідним...він буде надзвичайно спрощену модель світу, мови і пізнання. Його розуміння пізнавального образу як дзеркального відображення реальності здається наївним, яке не має ніякого відношення до реального наукового знання... внесок Вітгенштейна у філософію ХХ століття часто перебільшується. Трактат може бути цікавим лише представникам англійської філософії, але за рамки цього напрямку на нього не звертають уваги» [6, с. 160]. Мало того Нікіфоров заявляє: «Коли знайомишся з біографією Вітгенштейна, складається враження, що це була людина психічно неврівноважена, надзвичайно самовпевнена і самолюбива, абсолютно нетерпима до чужих думок» [6, с. 161].

Ось так! Залишаємо ці полемічні висловлювання і йдемо далі. Структура трактату складається із семи афоризмів, які супроводжуються розгалуженою системою пояснювальних речень. Змістовно він пропонує теорію, яка вирішує

основні філософські проблеми через призму співвідношення мови і світу. У передмові Вітгенштейн пише: «Істинність викладених тут думок здається мені незаперечною і остаточною. Отже, я дотримуюсь тієї думки, що поставлені проблеми по суті розв'язані остаточно» [1]. Мислитель розпочинає розгортання змісту коротким переліком основних стовбурних положень, їх сім.

1. Світ є все, що має місце.
2. Те, що має місце, що є фактом, – це існування атомарних фактів.
3. Логічний образ фактів є думка.
4. Думка є усвідомлене речення.
5. Речення є функція істинності елементарних речень (Елементарне речення – функція істинності самого себе).
6. Загальна форма функцій істинності є: (p, x, Nx) . Це є загальна форма речення.
7. Про що неможливо говорити, про те слід мовчати.

З приводу кожного положення було багато сказано і сам трактат досліджено дуже скрупульозно і філософами і логіками з різних світоглядних позицій. Тут можна знайти і полеміку і іронію, і сарказм. К. Поппер, наприклад, терпіти не міг Вітгенштейна і сміявся над філософією логічного аналізу. Найбільш суперечливим з погляду цілої низки дослідників «Трактату» є перше висхідне твердження, яке можна кваліфікувати як висхідний онтологічний принцип. Ріже очі різке висловлювання О. А. Нікіфорова на адресу його онтології: «Якщо оцінювати в цілому онтологію Вітгенштейна, то можна сказати, що це дуже примітивна модель, яка задана надзвичайно простою мовою логіки висловлювань і знаходиться в очевидній суперечності з наукою і її дійсними досягненнями» [6, с. 164]. Вітгенштайн стверджує, що своїм трактатом він хоче поставити межу мисленню. Ми повинні мислити те, що не мислимо. Цю межу можна встановити лише в мові, і все, що лежить по той бік межі буде просто нісенітницею. З точки зору теорії символів це так. І Вітгенштайн, на мій погляд, схоплює ту інтенцію, яка пронизує філософську думку з тих пір як викристалізувався принцип тотожності мислення і буття. Тоді і такі поняття як вічність і нескінченність, які виробило людство для стабілізації, обмеження нескінченного руху думки у прірву самозаперечення, виглядають безглуздям. Мета філософії – логічне прояснення думок, а логічна структура світу і мови одна і та ж. Онтологія, яку пропонує Вітгенштейн дуже своєрідна. З.О. Сокулер робить висновок, що автор «Трактату» правий і оригінальний в тому що, його думка рухається від цілого до частин, тобто від світу до фактів, а від них до об'єктів, тоді як звичайно експлікація про значення

мовних висловлювань починається з окремого слова і окремого позначуваного ним предмета. Дякуючи цьому, здійснюється головне відкриття «Логіко-філософського трактату» – логічний простір, в якому існує і світ, і мова, і логічна форма об'єктів. Логічні форми об'єктів і логічний простір як ціле виступають умовами можливості того, що об'єкти можуть поєднуватися, утворюючи факти, а факти у своїй сукупності утворювати світ [5].

Я навів різні думки різних дослідників стосовно і самого Вітгенштейна і його «Трактату». Ця різноманітність свідчить про епохальну значимість доробку Вітгенштейна. Він поставив перед собою щонайменше два завдання: по-перше – побудувати картину світу; по-друге – виявити межі пізнання і мислення, а для цього, перш за все, треба відповісти на запитання, що і як ми можемо мислити, які межі нашого світу, межі мови і логіки. Мета філософа не стільки у розробці філософії мови, скільки у побудові картини світу через дослідження формальних властивостей мови. Що ж до статусу логіки, то вона наповнює світ, межі світу є її межами. Мова і світ мають спільну логічну структуру. Фактам світу відповідають факти – «образи». «Форма відображення» – характеристика спільного образу і стану речей. «Логічна форма» – те, що необхідно будь-якому образу для відображення фактичного. Це єдина структура думки і дійсності. Тотожність мислення і мови відбувається шляхом тотожності думки і речення.

Об'єкт – значення елементарного знака. Кожен об'єкт існує в «логічному просторі» і співвідноситься з іншим об'єктом. Це утворення є «станом речей». Так об'єкти утворюють «субстанцію світу». Філософія ж має бути критикою мови, діяльністю с прояснення думок, виявленням логічної форми речень. Смысл речення показує умови його істинності. Слід визнати, що думка Вітгенштейна рухається в руслі руху думки Канта. Кант поставив свої знамениті питання і відповідь на них розгорнув у трьох величезних критиках. Вітгенштейн обмежився постановкою питань, а відповідь спробував дати таким чином, яким дав. Він все таки гігант, тому, що стояв на плечах гігантів, хоча і заперечував це.

Список використаних джерел

1. Людвиг Витгенштейна. Логико-философский трактат. Москва. 1958.
2. Кантерян Э. Людвиг Витгенштейн. Москва: Ad Marginem. 2016М.
3. Монк Р. Людвиг Витгенштейн. Долг гения. Москва: Издательский дом ДЕЛО. 2016

4. Руднев В.П. Божественный Людвиг Витгенштейн. Формы жизни. Москва. 2002.

5. Сокулер З.А. Мал золотник да дорог (особенности онтологии, теории познания и философии науки в «Логико-философском трактате» Л. Витгенштейна). *Философский журнал*. Москва. 2018. т. 11. № 4.

6. Никифоров А.Л. Не все золото, что блестит («Логико-философский трактат» Л. Витгенштейна). *Философский журнал*. Москва. 2018. т. 11. № 4.

САБАДУХА В.О., к. філос. н., доцент

Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу

Івано-Франківськ, Україна

МЕТАФІЗИЧНА ТЕОРІЯ ОСОБИСТОСТІ ЯК ВІДПОВІДЬ НА ГЛОБАЛЬНІ ВИКЛИКИ

Небезпечні для людства тенденції розвитку європейські психологи й філософи почали фіксувати ще з кінця XIX ст.(Г. Жолі), а у XX ст. на цьому наголошували Р. Генон, Р. Бульман, Г. Гадамер, М. Бердяєв, К. Ясперс та ін. Утім, це був аналіз окремих аспектів людського буття. Сьогоднішня катастрофічна ситуація потребує парадигмального осмислення. Людство опинилося перед екзистенційними проблемами, соціально-політичним хаосом, гібридними війнами – антрополого-глобальною катастрофою, що потребує цілісного філософсько-методологічного осмислення й розв’язання.

Мета дослідження: віднайти філософські причини катастрофічного стану людського буття й сформулювати світоглядні засади для парадигмальних змін буття.

Поділяю позицію К. Ясперса, що філософські ідеї у єдності з особистостями та геніями визначають зміст і напрям буття. Філософ, порівнюючи досягнення осьового часу й епохи модерну, доводив, що для першого була характерна повнота буття, а для другого – пустота. Уже в середині XX ст. К. Ясперс відчув майбутню глобальну катастрофу. Епоха модерну – це епоха наукових відкриттів, розвитку засобів виробництва, зброї масового знищення, у той час як епоха Конфуція, Сократа, Платона, Будди і Христа була епохою, яка змінювала людську сутність [7, с. 154]. Епоха модерну втратила досягнення найвидатніших мислителів, у суспільстві стало не

ЗМІСТ

Привітальна промова ректора Українського державного університету залізничного транспорту С. Панченка	3
Привітальна промова проректора з наукової роботи Українського державного університету залізничного транспорту Г. Ватулі	4
СЕКЦІЯ І. ФІЛОСОФСЬКІ ТА ГУМАНІТАРНІ НАУКИ	
<i>ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ЛЮДИНИ ТА СУСПІЛЬСТВА В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ</i>	
АБАШНИК В.О. Володимир Чучмарів (1898–1978) як дослідник філософії Спінози	5
АБАШНИК У.В. Геерт Кайль та аналітична філософія в Німеччині	11
АНДРУЩЕНКО В.П. Академічна мобільність як запорука ефективності вищої освіти	15
ГРИНЬОВА Д.А. Антикітерський корабель: історія дослідження	19
ГУЖВА А.А. «Етика Авраама»: назустріч комунікативному розуму	22
ДАНІЛ'ЯН В.О. Соціально-економічні наслідки пандемії COVID-19 для українського суспільства	25
ДАНІЛ'ЯН В.О., ВОРОБІЙОВА А.А., НАГОРНА А.Є. Актуальні проблеми філософської науки в добу глобалізації	28
ДАХНІЙ А. Й. Феномен «позитивно-прекрасної людини» у сучасному світі у контексті екзистенційних мотивів романів Ф. Достоєвського	30
ЗАГОРУЛЬКО О.А. Еволюція поглядів Євгена Чикаленка щодо вирішення аграрного питання в Російській імперії	40
КОММЕДАЛ О. Johan Galtung's theory of structural violence and peaceful transformation of conflicts	45
ЛЮБИВИЙ Я.В. Рефлексія як механізм відтворення та конструювання ідентичності: цивілізаційний аспект	47
ПАВЛОВ В.І., АГУЛОВ В.В. Г.-Г. Гадамер: герменевтичний метод як «універсальний аспект філософії»	52
ПЕТРУШОВ В.М. Людвіг Вітгенштайн і його «логіко-філософський трактат» (до 100-річчя виходу у світ)	59
САБАДУХА В.О. Метафізична теорія особистості як відповідь на глобальні виклики	65

ЛЮДИНА, СУСПІЛЬСТВО, КОМУНІКАТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ

**МАТЕРІАЛИ ІХ МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ
КОНФЕРЕНЦІЇ «ЛЮДИНА, СУСПІЛЬСТВО, КОМУНІКАТИВНІ
ТЕХНОЛОГІЇ»**

**REPORTS OF THE IX INTERNATIONAL SCIENTIFIC-PRACTICAL
CONFERENCE “A PERSON, A SOCIETY, COMMUNICATIVE
TECHNOLOGIES”**

м. Харків, 21–22 жовтня 2021 р.

Формат 60x84/16. Папір офсетний. Гарнітура Times ET.
Умов. друк. арк. 19,76. Наклад 120 прим. Замов. № 1019/9-21.

Видавництво ТОВ «ДІСА ПЛЮС»

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи: серія ДК № 4047 від 15.04.2011 р.
61029, м. Харків, шосе Салтівське, буд. 154. Тел. (057) 768-03-15,
e-mail: disadruk@gmail.com

Надруковано з готових оригінал-макетів у друкарні ФОП Петров В. В.
Єдиний державний реєстр юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців.
Запис № 2400000000106167 від 08.01.2009 р.
61144, м. Харків, вул. Гв. Широнінців, 79в, к. 137, тел. (057) 778-60-34.
e-mail:bookfabrik@mail.ua